

ВІСНИК
ХАРКІВСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

№ 72

ГЕОЛОГІЯ
ВИПУСК 2

1. М. И. Врублевский. Минеральные воды Центрального Кавказа как одно из проявлений его геологического развития. Изд-во ЛГУ, Л., 1962.
2. И. Г. Киссин и С. И. Пахомов. О возможности генерации углекислоты в недрах при умеренно высоких температурах. ДАН СССР, т. 173, № 2, М., 1967.
3. Э. Э. Карстенс. Нарзаны вулканической области Центрального Кавказа. «Тр. гос. бальнеол. ин-та на Кавказских Минеральных Водах», т. 7. Изд-во ГЦБП, Пятигорск, 1928.
4. В. Н. Корценштейн. Новые данные по газонасыщенности мезозойских горизонтов Кавказских Минеральных Вод. «Докл. АН СССР», т. 113, № 4, М., 1957.

НОВИЙ РІД ЮРСЬКИХ ТЕРЕБРАТУЛІД ІЗ ЗОНИ ПЕНІНСЬКИХ СКЕЛЬ (ЗАКАРПАТТЯ)

Є. С. Тхоржевський

Юрські теребратуліди вивчені ще недостатньо. Особливо мало в літературі даних про внутрішню будову середньоюрських представників цього загону.

У своїй фундаментальній монографії, присвяченій вивченню юрських брахіопод, С. Бакмен [8] встановив 20 нових родів теребратулід на підставі ознак зовнішньої морфології черепашок і форми мускульних відбитків. Валідність більшості їх доведена наступними дослідженнями [1, 2, 4, 11]. При визначенні ж видового складу встановлених родів Бакменом були допущені помилки, що, разом з невивченістю внутрішньої будови багатьох типових видів, привело до невірної, дуже широкого розуміння обсягу багатьох з них. Так, наприклад, до роду *Loboidothyris* Бакмен відніс лише п'ять видів — три ааленських (в тому числі типовий) і два байоських, розповсюджених в Англії та південно-західній Європі. Зараз до цього роду дослідники [4, 5, 7 та ін.] ввели близько 30 в основному пізньоюрських видів, що істотно відрізняються як один від одного, так і від типового виду будовою елементів кардіналію, петлі, а також біогеографічними даними.

Новий рід, який ми описуємо нижче, встановлений в результаті вивчення колекції черепашок терабратулід з середньоюрських відкладів зони Пенінських скель Закарпаття.

Описані зразки зберігаються на кафедрі геології і палеонтології геолого-географічного факультету Харківського університету в колекції з порядковим номером 10.

Надсімейство *Loboidothyrididacea* Makridin, 1964.

Сімейство *Loboidothyrididae* Makridin, 1964.

Odarovithyris Tchorszchewsky, gen. nov.

Назва дана від р. Одаров — місцезнаходження голотипу типового виду.

Типовий вид. *Odarovithyris odarovi* Tchor., sp. nov. Верхній байос зони Пенінських скель, Закарпаття.

Діагноз. Черепашки двояковипуклі, спинна стулка сплюснена. Передній край двоскладчастий. Маківка коротка, товста, середньозагнута. Замковий відросток низький, нерозчленований. Зовнішні замкові пластини широкі, тонкі і зливаються з прямковими ребрами. Внутрішній край їх зігнутий під кутом вентрально. Круральні основи невисокі, тонкі, не виступають дорзально. Крури схожі на тип «лоботирис» (за А. С. Дагісом, 1970). Петля дещо більша половини довжини спинної стулки з високою і вузькою поперечною стрічкою.

Опис. Черепашки середніх (3—4 см завдовжки) розмірів, стулки опуклі в різній мірі. Спинна більш сплюснена, ніж черевна — особливо в замковій половині (в 1,5—2 рази). Складчастість простежується до $\frac{1}{2}$ довжини черепашки від переднього краю. Передній край — від одно- до двоскладчастого з різкими перегинами складок. Маківка коротка, товста, середньо- або слабкозагнута. Форамен невеликий, круглий, пермезотиридний. Замковий відросток низький, вузький з неясно вираженим міофором. Зовнішні замкові пластини широкі й тонкі, злиті з внутрішніми прямковими ребрами. Розташовані в площині зімкнення черепашки дуже низько над дном спинної стулки. Внутрішній край їх коліноподібно зігнутий вентрально.

Круральні основи невисокі, тонкі і не виступають дорзально. Круральні відростки високі. Круральні основи, крури та гребні флангів злегка сходяться вентрально (петля «закритого» типу). Поперечна стрічка досить висока, вузька, злегка сплюснена на перегині. Фланги петлі довгі, на поперечних зрізах перегини їх закруглені.

Видовий склад. Достовірним є тільки типовий вид *Odarovithyris odarovi* Tchor., sp. nov з байосу зони Пенінських скель Закарпаття.

Зауваження і порівняння. Значення форми (ширини, нахилу, вигину та кілеватості зовнішніх замкових пластин) для систематики теребратулід відзначали багато дослідників [4, 6, 11]; вважаючи її однією з істотних систематичних родових ознак [4]. Широкими, тонкими, вентрально зігнутими пластинами в поєднанні з довгофланговою петлею «закритого» типу новий рід істотно відрізняється від відомих юрських родів, що мають подібну морфологію черепашки (*Euidothyris* Buckman, *Epithyris* Buckman, *Loboidothyris* Buckman).

Геологічне і географічне розповсюдження. Байос Закарпаття і, очевидно, північної частини Середземноморської палеозоо-географічної області Тетисю.

Odarovithyris odarovi Tchorszhevsky sp. nov. (рис. 1).

Голотип. Зберігається на кафедрі геології і палеонтології ХДУ за № 10/384. Закарпатська обл., Хустський р-н, скеля на лівому березі р. Одаров. Верхній байос, криноїдні вапняки.

Видова назва від р. Одаров (Закарпаття, Хустський р-н) — місцезнаходження голотипу.

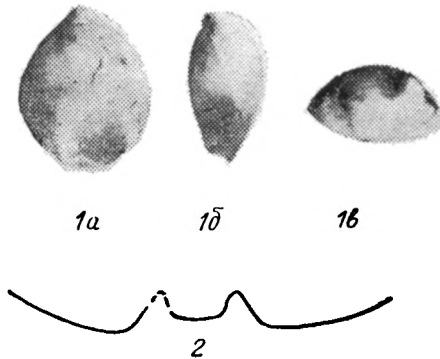

Рис. 1. Позичія 1, а, б, в.; *Odarovithyris odarovi* sp. nov. Голотип, 10/384. Лівий берег р. Одаров. Закарпатська обл., Хустський р-н. Криноїдні вапняки, верхній байос. Позичія 2. Розгортка комісури голотипу.

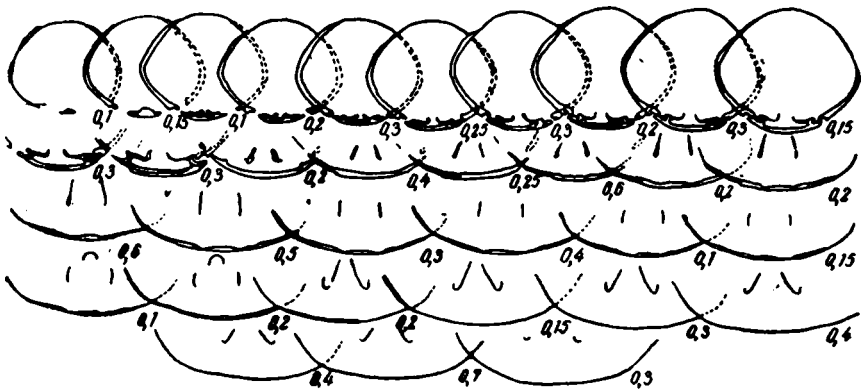

Рис. 2. Серія поперечних зрізів через черепашку *Odarovithyris odarovi* sp. nov. № 10/386, голотип. (Масштаб 1:1,2).

Опис. Черепашки до 40 мм завдовжки, п'ятикутно-округлої форми. Передній край двоскладчастий. Складки з різкими перегинами лобної комісури простежуються до 1/2 довжини сту-

лок від переднього краю. Максимальні ширина і товщина черепашки розташовані приблизно посередині. Черевна стулка більш опукла, ніж спинна (особливо в замковій третині черепашки), в 1,5—2 рази. Маківка коротка, товста, помірно загнута. Форамен невеликий, округлий, пермезотиридний. Розгортка комісури голотипу наведена на рис. 1, позиція 2.

Зовнішні замкові пластини відходять від дна спинної стулки, починаючи з середини, без утворення бокових примаківочних порожнин (рис. 2).

Порівняння і зауваження. Від «*Terebratulā*» *eggensis* Roll., в зображенні Шайнохі [12] описаний вид відрізняється округлою формою черепашки, більш загнутою маківкою, формою складок, а також внутрішньою будовою.

Геологічне і географічне розповсюдження. Відомий тільки у верхньому байосі зони Пенінських скель (Закарпаття).

Матеріал. Є дві цілих і три пошкоджених черепашки з скелі на лівому березі р. Одаров, дві з кар'єру біля с. Приборжавського та три з скелі біля с. Новоселиці (Ужгород).

ЛІТЕРАТУРА

1. А. С. Дагис. Юрские и раннемеловые брахиоподы Сибири. «Наука», М., 1968.
2. А. С. Дагис. Триасовые брахиоподы. Автореф. докт. дисс. Ин-т геологии и геофизики СО АН СССР, Новосибирск, 1970.
3. Т. Д. Калениченко, С. С. Круглов, Е. Е. Мигачева. Аммониты доггера зоны Пенинских утесов (Закарпатье). «Палеонтол. сборник», вып. 2. Изд-во Львовск. ун-та, Львов, 1965.
4. В. П. Макридин. Брахиоподы юрских отложений русской платформы и некоторых прилегающих областей. «Недра». М., 1964.
5. Е. Л. Прозоровская. Юрские брахиоподы Туркмении. Изд-во Ленинградск. ун-та. Л., 1968.
6. Т. Н. Смирнова. Раннемеловые брахиоподы Крыма и Северного Кавказа. Автореф. канд. дисс. Изд-во Московск. ун-та. М., 1963.
7. Barczyk W. Upper Jurassic Terebratulids from the Mesozoic Border of the Holy Cross Mountains in Poland. *Prace Muzeum Ziemi*, No, 14, Warszawa, 1969.
8. Buckman S. S. Brachiopoda of the Namyau Beds, Northern Shan States, Burma. *Pal. Indica*, N. S., v. 3, N 2, 1917.
9. Davidson Th. A Monograph of the British Fossil Brachiopoda. The oolitic and Liassic Brachiopoda. *Palaeontogr. Soc.*, London, 1851—1853.
10. Rollier L. Synopsis des Spirobranches (Brachiopoda) jurassiques Cello—Souabes. *Mem. d. l. Soc. Paléontol. Suesse*; pt. III. Terebratulidés, vol. 43, Geneve, 1915—1919.
11. Muir-Wood H. Mesozoic and Cenozoic Terebratulidina. In «Treatise on invertebrate paleontology», part H, Brachiopoda, vol. 2, 1965.
12. Szajnoch A. Brachiopodenfauna der Oolithe von Balin bei Krakau. *Denkschr. Wiener Akad. d. Wiss.*, Bd. 41, Wien, 1879.
13. Szajnoch A. Ein Beitrag zur Kenntniss der jurassischen Brachiopoden aus den karpathischen Klippen. *Sitzb. d. k. Akad. Wissensch.*, Bd. LXXXIV, Abth. I, 1881.

З М І С Т

В. М. Кравченко. В. І. Ленін і наукове передбачення в географії	3
С. М. Глушко. Класифікація сировини хімічної промисловості	9
А. П. Голиков. Дрібне водогосподарське районування областей Північного Сходу УРСР	17
Ю. Ф. Кобченко. Деякі питання зрошуваного землеробства в Харківській області	23
К. Т. Філоненко. Своєрідність геолого-географічних умов Хар- кова і їх вплив на санітарний стан міста	30
З. П. Сербіна. Деякі особливості теплового балансу поверхні льодовика Алібек	35
В. Л. Віленкін, Н. М. Решетняк. Про роль давнього зле- деніння у формуванні рельєфу долини р. Осколу	40
О. П. Ковальов, В. І. Редін. Характеристика основних се- льових районів Великої Кавказу	44
З. П. Сербіна, В. А. Шаповалова. Деякі дані про тепло- вий баланс льодовика Птиш	46
І. І. Зіненко. Деякі гідрохімічні особливості підземних вод сар- матських відкладів північно-західної частини зовнішньої зони Передкар- патського прогину	48
О. І. Бублай. Про особливості розповсюдження і хімічного складу ґрунтових вод Полтавської області	53
Г. Ф. Ковалевський. Деякі питання формування вуглекис- лих вод	59
Е. С. Тхоржевський. Новий рід юрських теребратулід із зони Пенінських скель (Закарпаття)	62
М. М. Кріскович. Взаємовідношення гранітів арашанського ти- пу та інтрузивних аналогів кизилнуринської світи (Серединний Тянь- Шань)	66
О. М. Полов. Деякі дані про мікроструктурні особливості піз- ньоюрських теребратулід	77
Л. І. Смилова. До історії палеобіогеохімічних досліджень брахіопод	81
М. М. Кріскович. Знахідка незвичайних ультракалієвих кис- лих ефузивів серед верхньопермських (?) базальтів району оз. Кугала (Серединний Тянь-Шань)	85
Реферати	90